

УДК 821.111-1.09'06

ЕПІТЕТНІ СТРУКТУРИ В ПОЕМАХ Т. ЕЛІОТА “ЧОТИРИ КВАРТЕТИ”

Оксана Лівіцька

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка 61, Кам'янець-Подільський, 32300, Україна;
e-mail: Oksanasbox@mail.ru*

Розглянуто епітетні структури, які є важливою складовою частиною поем Т. Еліота “Чотири квартети”. Встановлено їхню функціональну значимість для поетичних текстів. Доведено, що епітетні структури надають поемам “Чотири квартети” великої емоційно-естетичної ваги, виявляють їхній взаємозв'язок з музичними творами, зумовлюють цілісність поетичного циклу як витвору мистецтва.
Ключові слова: алітерація, епітетна структура, Т. Еліот.

Т. Еліот – визначний англомовний поет ХХ ст., багаторічні філософські пошуки якого завершуються в циклі “Four Quartets” (“Чотири квартети”) [15, С. 171–198], який стає підсумком і вершиною творчості поета. Поеми Т. Еліота “Four Quartets” створювались протягом декількох років (1935–1943). Загалом, “Four Quartets” складається з чотирьох поем: “Burnt Norton”, (“Бернт Нортон”, 1935), “East Coker” (“Іст Коукер”, 1940), “The Dry Salvages” (“Драй Селвейджес”, 1941) і “Little Gidding” (“Літл Гіддінг”, 1942), кожна з яких містить по п'ять частин. Зауважимо, що число чотири в поемах Т. Еліота набуває сакрального змісту: чотири сторони Світу, чотири стихії всесвіту, чотири періоди людського життя, чотири пори року. Поеми Т. Еліота “Four Quartets” написані за принципом чергування і повторення музичних тем, наслідуючи традиції Бетховена. Недарма Т. Еліот хотів “стати вище поезії, як Бетховен у своїх пізніх творах прагнув стати вище музики” [4, с. 119].

Неодноразово поеми “Four Quartets” привертали увагу американських і англійських, російських і українських дослідників. Найчастіше “The Four Quartets” розглядають через її дотичність до музичної категорії, яку позначають терміном “сюїта”. Конкретизовано цей підхід у працях В. Бебінгтон [12] і А. Рудри [16], де з'ясовано взаємозв'язок поем Т. Еліота з музичними творами. Інші дослідники, наприклад, А. Будзяк [13], М. Варнер [17], О. Ушакова [9], С. Чадхурі [14], Л. Якимчук [11] переважну увагу зосереджують на філософському змісті поем “The Four Quartets”, розглядають їх образність. Немає лише робіт, присвячених особливостям мікропоетики “The Four Quartets”. Зокрема, особливої уваги заслуговують епітетні структури, які надають поемам “The Four Quartets” великої емоційно-естетичної ваги, виявляють їхній взаємозв'язок із музичними творами, зумовлюють цілісність поетичного циклу як витвору мистецтва.

Потрібно зазначити, що чотири поеми циклу “The Four Quartets” складаються із 887 віршів, 413 з яких насичені епітетними структурами. У процентному співвідно-

шенні це становить 47 %. Різниця лише в 3 %. Звідси стає зрозумілим, що дослідження епітетних структур у поетичному циклі “The Four Quartets” Т. Еліота потребує уваги, а отже, є актуальним.

Мета нашого дослідження – розкриття епітетного потенціалу поетичного мовлення Т. Еліота в поемах “The Four Quartets” та з’ясування його функціонального призначення. Визначена мета дослідження передбачає виконання наступних завдань:

- з’ясувати художньо-стильові особливості епітетних структур, що функціонують у поетичному циклі “The Four Quartets”;
- на прикладі епітетних структур продемонструвати основні тенденції творчих пошуків Т. Еліота у створенні поетичної реальності.

При розгляді епітетних структур поем Т. Еліота насамперед були використані праці Т. Онопрієнко [8], Л. Турсунової [9] та інших, які використовували англomовний матеріал у своїх дослідженнях.

Активне вживання епітетних структур у циклі “The Four Quartets” підтверджується їхньою відчутною художньою вагомістю та експресивністю. За допомогою епітетних позначень розкривається основна тема поем Т. Еліота – “рух і час, їх співвідношення зі супокоєм та вічністю” [4, с. 120]: *All time is unredeemable* [15, с. 171]; *a time that is oceanless* [15, с. 186]; *Time the destroyer is time the preserver* [15, с. 18]; *Ridiculous the waste sad time* [15, с. 176]; *a time Older than the time of chronometers, older Than time counted by anxious worried women* [15, с. 185]; *The murmuring shell of time* [15, с. 188]. Характеристики, які доповнюють одна одну, дають змогу осягнути сутність часу як філософської категорії. Поряд з епітетними структурами з одним означенням – *All time is unredeemable; a time that is oceanless; Time the destroyer is time the preserver*, спостерігаються інші і з двома – *a time Older than the time of chronometers, older Than time counted by anxious worried women*, і з трьома – *Ridiculous the waste sad time*. Мова йде про нагромадження ознак, що призводить до розширення багатопланового поля асоціацій при розгляді часу. Як бачимо, час постає в поемах “The Four Quartets” і в образі океану – *a time that is oceanless*, і в образах руйнівника і хранителя – *Time the desTroyer is Time the preserver*. Важливим є і те, що метафоричні епітетні структури *Time the desTroyer is Time the preserver*, які є контрарними за семантикою, зближуються алітерацією (T–ST–T–S) [2].

Не залишається поза увагою складна, розгорнута епітетна структура *a time Older than the time of chronometers, older Than time counted by anxious worried women*, в основі якої знаходяться два епітети близьких за значенням. О. Веселовський називає такі епітети “парними” [1, с. 69] і вказує на їхній високий емоційний потенціал. Дійсно, такі складові елементи епітетної структури передають повноту якості, яка притаманна образу часу. У епітетній структурі *a time Older than the time of chronometers, older Than time counted by anxious worried women* підкреслюється, що час не можна зрівняти ні з часом хронометрів, ні з часом занепокоєних жінок. Наголошується безкінечність часу, його безперервність. Життя в поемах “The Four Quartets” – *Ridiculous the waSTe Sad Time*. Таку епітетну структуру можна класифікувати як епітетну трійчатку (ланцюжок з трьох епітетів) [6, с. 31], яка є доказом того, що теперішнє, за Т. Еліотом, є “смішним, безплідним, сумним часом”, у якому люди живуть, витрачаючи час на дрібні справи,

нікчемні клопоти. Знов-таки алітеруються звуки [s] і [t]. Маємо свідчення того, що так поєднуються епітети, які є антонімами за своєю природою *Ridiculous / Sad*. Особливо помітним є і те, що лише епітет *waSTe* зближується з означуванням *Time*, що свідчить про пріоритетність цього означення щодо інших. Це підтверджується також архітектонічним розташування епітета – по центру, між епітетами. Саме так акцентується увага на тому, що життя безплідне (*waSTe*).

Існування людини можливе і поза часом у циклі “The Four Quartets”. Про це свідчать такі епітетні структури: *end of movement, Timeless, and undesiring, The point of intersection of the timeless With time* [15, с. 189], *the intersection of the timeless moment* [15, с. 192], *a pattern Of timeless moments* [15, с. 197]. Спостерігається поширення епітета за рахунок of-phrase (За Л. Турсуною) [9, с. 10]. “Своєрідність структурної організації епітетів цього типу полягає в необмежених можливостях передання образного сприйняття навколишньої дійсності, а також емоційного і суб’єктивно-оцінного ставлення до зображуваних явищ” [9, с. 73]. Образ часу набуває в поемах Т. Еліота категорії позачасовості (*timeless*). Час – це безкрая стихія, яка включає в себе минуле, теперішнє і майбутнє:

*Time present and time past
Are both perhaps present in time future
And time future contained in time past.
If all time is eternally present
All time is unredeemable* [15, с. 171].

Спостерігається низка епітетних структур, які свідчать про одночасність усіх вимірів часу, існування всього у вічності. Центром цього світу є “*the still point of the turning world*” [15, с. 175] (нерухома точка обертового світу). Епітетна структура *the still point of the turning world* складається з 2 парних епітетів, які хоч і протиставляються один одному still / turning, проте перебувають в одновекторній семантичній площині. До речі, така епітетна структура повторюється в поемі “Burnt Norton” чотири рази, внаслідок чого стає більш дієвою в текстовому просторі. Зрозуміло, що вічність у поемах Т. Еліот пов’язана з відсутністю руху, яка зосереджується в нерухомій точці обертового світу “*the still point of the turning world*”. Т. Еліот доводить означальний ряд і до шести складових елементів: *the still point of the turning world. Neither flesh nor fleshless. Neither from nor towards* [15, с. 173]. Мова йде про ланцюжок епітетів, які сприяють створенню асоціативних зв’язків між різноплановими ознаками. Вочевидь, “концентрація епітетів у межах невеликої частини тексту пов’язана з емоційним піднесенням викладу” [7, с. 27]. Важливим є і те, що епітети *Neither flesh nor fleshless. Neither from nor towards* (ані тілесній, ні безтілесній. Ні від, ні до) вказують на ті якості, які не притаманні вічності в поемах “The Four Quartets”. Акцентування уваги на відсутності певних ознак сприяє набуттю інших. Звідси стає зрозумілим, що це час неземного життя звичайних людей.

У поемах “The Four Quartets” нерухома точка (*the still point*), в якій сходяться теперішнє і майбутнє, де панує вічність, наділена ритмом. Неодноразово в поемах Т. Еліота простежується образ танцю, який підтверджує ритмічність світу. Про це свідчать поетичні рядки поеми “Burnt Norton”:

The trilling wire in the blood
Sings below inveterate scars
Appeasing long forgotten wars
The dance along the artery
The circulation of the lymph
Are figured in the drift of stars
Ascend to summer in the tree
We move above the moving tree [15, c. 172].

З-поміж них виділимо метафоричні епітетні структури, які привертають увагу підвищеною експресивністю: *The trilling wire in the blood*, *The dance along the artery*, *The circulation of the lymph*, *in the drift of stars*, *the moving tree*. Такі епітетні структури вказують на те, що все у природі перебуває в русі. Особливого значення набуває образ дерева *the moving tree*, в якому пульсує кров *The dance along the artery*. Це дерево Христа Господнього, який є одночасно символом життя і смерті через страждання Ісуса Христа, звідки й розпочинається шлях у Вічність. Недарма Т. Красавченко писав: “Він (Т. Еліот) розглядав історію суспільства з “метафізичної височини” релігійної концепції буття, знаходячи в ній “нерухому точку обертового світу”. Розпад цілісності світосприйняття – така суть цієї концепції: відтворення цілісності – така її спрямованість” [5, с. 42].

Не залишається поза увагою і танець селян навколо вогнища в поемі “East Coker”, який символізує безперервність людського життя, відображає основні ритми людського життя: *The time of the seasons and the constellations*, *The time of milking and the time of harvest*, *The time of the coupling of man and woman And that of beasts*, *Feet rising and falling*, *Eating and drinking*, *Dung and death*. Спостерігається емпатизація епітетних структур, яка переважно відбувається за рахунок залучення іменникових епітетів за допомогою *of-phrase*.

У поетичному циклі “The Four Quartets” з’являється ще один образ танцю “*the funeral dance*” (танець смерті), який розкривається в таких віршах Т. Еліота:

Will not stay still. Shrieking voices
Scolding, mocking, or merely chattering,
Always assail them. The Word in the desert
Is most attacked by voices of temptation,
The crying shadow in the funeral dance,
The loud lament of the disconsolate chimera [15, c. 175].

Епітетні структури, які функціонують у цих рядках: *Shrieking voices*, *Scolding, mocking, or merely chattering*, *The Word in the desert*, *voices of temptation*, *The crying shadow in the funeral dance*, *The loud lament of the disconsolate chimera* відображають темні сили потойбічного світу, їхні голоси, які спокушають будь-кого, хто опинився на шляху до спасіння. На особливу увагу заслуговує метонімічна епітетна структура *Shrieking voices*, *Scolding, mocking, or merely chattering*, означальні складові елементи якої утворюють ланцюжок при одному означуваному слові. Збільшення означальних частин до означуваного дозволило різнобічно охарактеризувати ті голоси (*voices*), які лунали під час “танцю смерті”.

Як минуле невіддільне від теперішнього, так і нероздільні життя і смерть у поемах “The Four Quartets”. Підтвердженням цього є такі епітетні структури: *both a new world* And the *old* made *explicit, understood* [15, с. 173], *Old stone to new building, old timber to new fires, Old fires to ashes* [15, с. 177]. Контекстуальна антонімія цих структур відображає безперервний процес вмирання і відродження. Розглянемо епітетні структури *both a new world* And the *old* made *explicit, understood* детальніше. Легко зауважити, що парні епітети *explicit, understood* відносяться як до епітетної структури *a new world*, так і до антономазійної епітетної структури *the old*, утворюючи при цьому епітетні трійчатки. Отже, означувані поняття, поєднані семантикою антонімії, зближуються за рахунок спільних ознак. При цьому отримують розширені характеристики. І новий світ, під яким розуміється відродження, і старий, що означає смерть, є ясним і зрозумілим. Окрім того, епітетні структури *Old stone, old timber, Old fires* втілюють мотив старості в поемах “The Four Quartets”, під яким розуміється не лише страждання і розчарування у всіх життєвих цінностях, але й час наближення до Бога.

У поемах “The Four Quartets” тема смерті розкривається в різних образах, які мають властивість повторюватись. Безумовно, це пов’язано з музичною аналогією циклу. Недарма Т. Еліот писав: “Використання постійно повторюваних мотивів та образів – річ природна як у музиці, так і в поезії” [3, с. 81]. Мертвими зображуються не лише люди *dead negroes* [15, с. 187], *These dead men* [15, с. 196], *dead master* [15, с. 193]; природа – *the dead leaves* [15, с. 171], *the dead nettle* [15, с. 195], *the death of air* [15, с. 192], *Dead water and dead sand, the death of earth, the death of water and fire* [15, с. 193], але й поняття і явища – *the knowledge of dead secrets* [15, с. 179], *The death of hope and despair* [15, с. 192]. Така низка епітетних структур з означальною частиною *Dead* або *death* підсилюють відчуття трагічності світу. Проте кінець земного життя в поемах Т. Еліота передбачає початок вічного – *In my end is my beginning* [15, с. 177].

“Т. Еліот подібно Данте відтворює теоцентричну модель світу, в якій Бог – незмінна, постійна величина, першооснова, і першопричина, світло якого осягає кожного, хто його прагне” [10, с. 368]. Зауважимо, що образ світла є доволі активним у поемах “The Four Quartets”, який Т. Еліот характеризує як *a white light still and moving* [15, с. 173]. Така епітетна трійчатка надає світлу не тільки колірної ознаки *white*, а й наділяє його іншими рисами, які є протилежними за значення *still / moving* (нерухоме / рухливе). Безумовно, світло в поемах Т. Еліота і є “тією нерухомою точкою обертового світу”. Звідси стає зрозумілим використання Т. Еліотом саме цих епітетних позначень. Шлях, який веде до світла, веде до Бога, до вічності.

На противагу білому світлу в циклі “The Four Quartets” зображується образ п’їтьми, який функціонує в таких епітетних структурах: *internal darkness, a dim light, fancy lights*. Всі ці характеристики підкреслюють існування п’їтьми, наділяючи її такими колористичними ознаками як *dim, fancy*. Доречно зауважити, що п’їтьма і світло не тільки традиційно позиціонуються, але й ведуть до пізнання. Оскільки “шлях до Бога є зануренням в глибину душі, досягнення світла через осягнення темряви” [10, с. 384].

У поемах Т. Еліота “The Four Quartets” світло невіддільне від вогню. Стихія вогню пов’язана в “Квартетах” з темою Святого духа, що знаходить своє відображення в епітетній структурі – *pentecostal fire* [15, с. 191] (вогонь П’ятдесятниці). Адже

саме у свято П'ятдесятниці прославляється зішестя на апостолів Святого Духа у вигляді вогняних язиків. Тому й не випадково вогонь стає у циклі “The Four Quartets” **pentecostal** (П'ятдесятницьким). Звісно, образ вогню розкривається і в тих метафоричних епітетних структурах, які характеризують три іпостасі вогню: 1) пекельний руйнівний вогонь – that **destructive** fire [15, с. 179]; 2) очищувальний вогонь – in **frigid purgatorial** fires [15, с. 181], that **refining** fire [15, с. 195], 3) “вогонь кохання” – The **intolerable shirt of flame**, flame of **incandescent terror** [15, с. 196], Into **the crowned knot of fire** [15, с. 198]. Звернемо увагу на те, що епітетні структури, які характеризують вогонь, функціонують у поемах Т. Еліота як з одним означенням – that **destructive** fire, that **refining** fire, так і з двома – in **frigid purgatorial** fires (епітетна виделка), а також поширені за рахунок *of-phrase* – flame of **incandescent terror**, The **intolerable shirt of flame**, Into **the crowned knot of fire**, що свідчить про багатогранність образу вогню, його різноплановість. Руйнівний вогонь знищує плоть, а вогонь Святого Духа несе нове життя і спасіння, нове народження. Зрозуміло, що з любові виникає благодатне полум'я, яке в фіналі поеми “Little Gidding” зливається з образом троянди:

*When the tongues of flame are in-folded
Into the crowned knot of fire
And the fire and the rose are one [15, с. 198].*

Зауважимо, що палаючий вузол (**knot of fire**) є тим ключовим образом, який веде до вічності буття. Цей образ, який простежується в епітетній структурі **the crowned knot of fire**, завершує цикл “The Four Quartets”. Завдяки метафоричності епітетної структури стає зрозумілим те, що земні страждання очищаються у вогні, перетворюються у вогонь любові і в красу небесної Троянди, яка, зі свого боку, стає символом любові і вічності. Отже, введення Т. Еліотом епітетної структури **the crowned knot of fire** в поетичні тексти “The Four Quartets” є важливим для поетичного циклу, так як відіграє значну роль у створенні образу, який стає завершенням духовних пошуків Т. Еліота.

Отже, можемо стверджувати, що поетичний цикл Т. Еліота “The Four Quartets” є підсумком його творчого, філософського і людського становлення. Маємо яскравий доказ того, що основна тема циклу, час, розкривається через епітетні структури, які дають змогу встановити індивідуально-авторське осмислення реалій життя і смерті. Дійсно, епітетні структури відіграють значну роль у створенні ключових образів циклу: танцю, світла, вогню тощо. У поемах “Four Quartets” виражений релігійно-філософський погляд на світ, на людське життя, де Бог, Любов і Вічність стають нерозривними поняттями. У Т. Еліота категорія часу наповнюється духовним, моральним змістом. Без сумніву, в поетичному циклі “The Four Quartets” епітетні структури підпадають під вплив стилю Біблійних текстів, для яких характерним є нагромадження ознак до означуваного. Так пояснюється функціонування в поемах Т. Еліота епітетних структур із парними епітетами, епітетами-виделками, епітетами-трійчатками. Тому можемо стверджувати, що виділення та класифікація епітетних структур надає всі підстави не тільки для осмислення філософського змісту циклу “The Four Quartets”, а й для виявлення поетичних традицій Т. Еліота зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Веселовский А. Н.* Из истории эпитета / А. Н. Веселовский // Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М. : Высш. шк., 1989. – С. 59–75.
2. *Волковинський О.* Алітераційний епітет (із поетики символізму) / Олександр Волковинський // Слово і час. – 2006. – № 12. – С. 28–34.
3. *Еліот Т. С.* Музика поезії / Т. С. Еліот // Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів : Літопис, 1996. – С. 73–82.
4. *Ионикс Г. Э.* Английская поэзия XX века (1917–1945) : Учеб. пособие для пед. ин-тов / Г. Э. Ионикс – Москва : Высшая школа, 1980. – 200 с.
5. *Красавченко Т. Н.* Английская литературная критика XX века / Т. Н. Красавченко. – М. : ИНИОН, 1994. – 282 с.
6. *Москвин В. П.* Эпитет в художественной речи / В. П. Москвин // Русская речь. – 2001. – № 4. – С. 28–32.
7. *Невелева С. Л.* Вопросы поэтики древнеиндийского эпоса : эпитет и сравнение / С. Л. Невелева; отв. ред. Э. Н. Темкин; Институт востоковедения АН СССР. – М. : Наука, 1979. – 136 с.
8. *Онопрієнко Т. М.* Епітет у системі тропів сучасної англійської мови: (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Онопрієнко Тетяна Миколаївна; [Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна]. – Х. : [б. в.], 2002. – 19 с.
9. *Турсунова Л.* К проблеме классификации эпитетов / Л. Турсунова // Сб. научн. трудов МГПИЯ им. М. Тареза. Вопросы романо-германской филологии / отв. ред. А. В. Кунин. – М., 1974. – Вып. 75. – С. 67–89.
10. *Ушакова О. М.* Европейская культурная традиция в творчестве Т. С. Элиота : диссертация ... доктора филологических наук : 10.01.03 / Ольга Михайловна Ушакова; [Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Филол. фак.]. – Москва, 2007. – 472 с.
11. *Якимчук Л. Д.* Динаміка зв’язності у сучасному англійському поетичному тексті / Л. Д. Якимчук // Інозем. філологія. – Львів, 1990. – Вип. 98. – С. 85–90.
12. *Bebbington W. G.* Four quartets? / W. G. Bebbington // Essays in criticism. – Oxford, 1989. – Vol. 39, N 3. – P. 234–241.
13. *Budziak, A.* Vagaries of the rose. Allegory of history in “Four quartets” / A. Budziak // Acta Univ. wratislaviensis. – Wroclaw, 2002. – N 2400 : Anglica wratislaviensis, N 39. – P. 7–20.
14. *Chaudhuri S. T. S.* Eliot and tradition / S. Chaudhuri // Bull. of the Ramakrishna mission Inst. of culture. – Calcutta, 1991. – Vol. 42, N 1. – P. 14.
15. *Eliot T. S.* The Complete Poems and Plays / T. S. Eliot. – L. : Faber and Faber, 2004. – 608 p.
16. *Rudra A.* From “Gitanjali” to “Four quartets” / A. Rudra // Lit. criterion. – Bangalore, 1994. – Vol. 29, N 3. – P. 16–18.
17. *Warner M.* Philosophical poetry : The case of “Four quartets” / M. Warner // Philosophy a. lit. – Baltimore, 1986. – Vol. 10, N 2. – P. 222–245.

Стаття надійшла до редколегії 17.10.2013
Прийнята до друку 10.01.2014

**ЭПИТЕТНЫЕ СТРУКТУРЫ В ПОЭМАХ
Т. ЭЛИОТА “ЧЕТЫРЕ КВАРТЕТА”**

Оксана Ливицкая

*Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко,
ул. Огиенко 61, Каменец-Подольский, 32300, Украина;
e-mail: Oksanasbox@mail.ru*

Рассмотрены эпитетные структуры, которые являются важной составляющей поэм Т. Элиота “Четыре квартета”. Установлена их функциональная значимость для поэтических текстов. Доказано, что эпитетные структуры придают поэмам “Четыре квартета” большого эмоционально-эстетического значения, обнаруживают их взаимосвязь с музыкальными произведениями, предопределяют целостность поэтического цикла как произведения искусства.

Ключевые слова: аллитерация, эпитетная структура, Т. Элиот.

**EPITHET STRUCTURES IN POEMS
BY T. S. ELIOT “FOUR QUARTETS”**

Oksana Livitska

*Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
61 Ohienko St, Kamianets-Podilsky, 32300, Ukraine;
e-mail: Oksanasbox@mail.ru*

The article deals with the epithet structures which are very important for the poems “Four quartets” written by T. Eliot. The functional significance of the epithet structures in the poetic texts is determined. It is proved that the epithet structures give a great emotional and aesthetic weight to the poems “Four Quartets”, reveal its correlation with the musical works and predetermine the entirety of the poetic cycle as a work of art.

Keywords: alliteration, epithet structure, T. Eliot.